

Tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường

Hoàng Thị Ngọc Minh¹

¹ Trường Đại học Tài nguyên và Môi trường Hà Nội.
Email: htnminh@hunrc.edu.vn

Nhận ngày 11 tháng 10 năm 2018. Chấp nhận đăng ngày 21 tháng 1 năm 2019.

Tóm tắt: Trong tư tưởng Hồ Chí Minh, có tư tưởng về bảo vệ môi trường. Người cho rằng, bảo vệ môi trường có vai trò quan trọng đối với công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc; tự nhiên có vai trò đặc biệt quan trọng đối với sự phát triển của xã hội và con người; cần bảo vệ, khai thác, sử dụng và tái tạo tài nguyên thiên nhiên; cải thiện môi trường và phòng chống thiên tai. Tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường có ý nghĩa quan trọng đối với phát triển bền vững ở Việt Nam hiện nay.

Từ khóa: Hồ Chí Minh, bảo vệ môi trường, Việt Nam.

Phân loại ngành: Chính trị học

Abstract: Ho Chi Minh Thought includes environmental protection. He deems that environmental protection plays an important role in the building and defense of the country. He also said that nature plays a particularly important role in the development of society and people. Therefore, it is necessary to protect, exploit, use and re-create natural resources, improving the environment and preventing and controlling natural disasters. Ho Chi Minh Thought on environmental protection bears important significance for sustainable development in Vietnam today.

Keywords: Ho Chi Minh, environmental protection, Vietnam.

Subject classification: Politics

1. Mở đầu

Hồ Chí Minh luôn quan tâm đến vấn đề bảo vệ tài nguyên thiên nhiên và môi trường sinh thái. Người có rất nhiều bài viết, thư, bài nói chuyện, hành động cụ thể về công tác bảo vệ môi trường. Người luôn căn dặn mọi người phải tích cực trồng cây, gây

rừng, bảo vệ rừng, bảo vệ môi trường sinh thái. Người cho rằng, môi trường tự nhiên là vô giá nhưng không phải là vô tận, nên con người cần phải tôn trọng tự nhiên, khai thác đi đôi với tái tạo và bảo vệ môi trường tự nhiên, để đem lại cuộc sống tốt đẹp cho chính bản thân. Trong quá trình hội nhập và phát triển hiện nay, việc bảo vệ môi trường

sinh thái, cứu lấy tự nhiên và cuộc sống của con người là vấn đề mang tính cấp bách và mang tính toàn cầu. Bài viết trình bày tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường và vận dụng ở Việt Nam hiện nay.

2. Nội dung của tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường

Hồ Chí Minh cho rằng, tài nguyên khoáng sản có vai trò vô cùng quan trọng trong việc xây dựng, phát triển đất nước. Trong buổi nói chuyện với các đại biểu công nhân và cán bộ ngành than, Người nói: “Người ta thường gọi than là “vàng đen”. Nó rất cần thiết cho công nghiệp, nông nghiệp, thương nghiệp, vận tải, quốc phòng và đời sống của nhân dân. Trong sự nghiệp chống Mỹ, cứu nước và xây dựng chủ nghĩa xã hội càng cần rất nhiều than” [6, t.15, tr.516]. Người cho rằng, mục đích của đất nước là sản xuất thật nhiều than, nhưng cần phải đúng mục đích, phải tổ chức và quản lý thật tốt, khai thác không ảnh hưởng đến môi trường tự nhiên.

Hồ Chí Minh căn dặn rằng, mỗi người lao động phải thi đua tiết kiệm nguyên liệu, tăng năng suất. Đồng thời, công nhân, viên chức, cán bộ phải luôn luôn phát huy sáng kiến, tăng năng suất lao động, tiết kiệm nguyên liệu, vật liệu, giữ gìn máy móc, dụng cụ. Hồ Chí Minh chỉ ra tầm quan trọng của rừng đối với sự sống của vạn vật và con người trên trái đất; vì rừng giữ vai trò điều hòa khí hậu, giữ đất, giữ nước, giúp cho việc bảo vệ và cân bằng môi trường tự nhiên, bảo đảm sự sống trên trái đất. Người nói: “Chừng 150 cây gỗ hay 200 cây gỗ chúng ta đưa ra nước ngoài bán, đổi được mấy cày, cày được cả vùng này. Đồng bào có nên giữ gìn rừng, giữ gìn gỗ không? Có

nên đốt bừa đi không? Phải giữ gìn rừng cho tốt. 5 năm, 10 năm nữa, rừng là vàng là bạc, là máy móc cả” [6, t.12, tr.209]. Người khuyên người dân chớ lãng phí tài nguyên rừng và cần phải bảo vệ tài nguyên vô giá này. Hồ Chí Minh cho rằng, việc khai thác bừa bãi tài nguyên rừng sẽ để lại hậu quả to lớn. Đó là, nếu rừng kiệt thì không còn gỗ và mất nguồn nước thì ruộng nương mất màu, gây ra lụt lội và hạn hán. Người khuyên đồng bào miền núi và trung du, cũng như đồng bào miền xuôi lên tham gia phát triển kinh tế, phải bảo vệ rừng như bảo vệ nhà cửa của mình.

Sau Cách mạng tháng Tám 1945, Chính phủ vừa mới được thành lập, có nhiệm vụ cấp bách lãnh đạo một đất nước vừa thoát khỏi ách đô hộ suốt gần một thế kỷ của thực dân Pháp đặt ra nhiều vấn đề cấp thiết phải giải quyết như giặc đói, giặc dốt, giặc ngoại xâm. Trong bối cảnh đó, Hồ Chí Minh đã ký ban hành Sắc lệnh số 69, ngày 1 tháng 12 năm 1945 về sáp nhập vào Bộ Canh - nông tất cả các cơ quan canh - nông, thú - y, mục - súc, ngư - nghiệp, lâm - chính.

Hồ Chí Minh cho rằng, rừng có vai trò quan trọng đối với môi trường sinh thái, vì vậy, Người luôn đề cao công tác bảo vệ và tu bổ rừng. Hồ Chí Minh nhắc nhở mọi người không nên khai thác rừng bừa bãi, mà cần phải ra sức trồng cây gây rừng. Người nói: “Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây, vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người” [6, t.10, tr.258]. Sự nghiệp trồng cây được Hồ Chí Minh xem quan trọng như sự nghiệp trồng người. Theo Người, trồng cây hay trồng người cũng là phục vụ lợi ích cho con người, vì con người. Cuối năm 1959, Người kêu gọi toàn dân hưởng ứng một tháng trồng cây gọi là “Tết trồng cây”. Hưởng ứng lời kêu gọi của Người, toàn dân ta thực hiện “Tết trồng cây” đầu tiên trong dịp Tết Nguyên đán Canh Tý (1960). Từ đó

tới nay, cứ mỗi dịp tết đến xuân về, nhân dân Việt Nam lại tổ chức tết trồng cây theo lời của Người.

Không chỉ phát động phong trào, Hồ Chí Minh luôn theo dõi sát sao công tác trồng cây gây rừng ở mỗi địa phương trên cả nước. Đi đến đâu, Người cũng nhắc nhở mọi người về công tác trồng cây bảo vệ rừng. Người xem trồng cây cũng là một nghề và cần đầy mạnh nghề rừng hơn nữa. Theo Người, trồng cây không phải là việc làm qua loa, làm xong rồi thì bỏ đấy, mà phải ra sức chăm sóc cây sống và tươi tốt. Trồng cây nhiều mà không chịu khó chăm sóc thì tốn công vô ích. Để thực hiện tốt tết trồng cây, Người đưa ra khẩu hiệu, “trồng cây nào tốt cây ấy”. Người nói: “Về trồng cây Bác bảo nên trồng cây nhiều. Nhưng hiện nay cây sống ít. Do là vì các cô, các chú tham trồng cây nhiều, nhưng không chăm bón tốt... trồng cây nào phải chăm bón cho tốt cây đó” [6, t.14, tr.402].

Theo Hồ Chí Minh, trồng cây gây rừng không phải có tính chất tạm thời, mà là một chiến lược lâu dài. Việc trồng cây phải được thực hiện một cách có kế hoạch, có tổ chức, như phải chuẩn bị một kế hoạch trồng cây, đó là trồng ở đâu, trồng bao nhiêu, trồng cây gì. Hồ Chí Minh xem trồng rừng và bảo vệ rừng nói riêng, việc trồng cây nói chung là những nội dung quan trọng trong việc thực hiện “xã hội chủ nghĩa nước nhà”.

Hồ Chí Minh luôn coi trọng vấn đề môi trường sống. Theo Người, môi trường sống có vai trò cực kỳ quan trọng đối với sức khỏe của mỗi con người. Người cho rằng, phải có nếp sống vệ sinh, đường sá phải sạch sẽ; ao tắm giặt, giếng nước uống phải phân biệt và chăm sóc cẩn thận; những ao hồ không cần thì lấp đi, cho đỡ muỗi; muốn đảm bảo sức khỏe cho người dân thì phải giữ gìn vệ sinh, ăn uống, nhà cửa sạch sẽ; mọi người dân cần phải tiêu diệt ruồi, muỗi

để giảm thiểu bệnh tật, bảo vệ sức khỏe của chính mình.

Công tác vệ sinh môi trường đã được Hồ Chí Minh coi là một trong những công việc quan trọng nhất trong sự nghiệp chăm sóc sức khỏe nhân dân. Người là một tấm gương sáng về giữ gìn trong sạch vệ sinh môi trường. Với số tiền riêng của mình, Người đã tặng nhân dân Quảng Khánh (Hà Nội) kinh phí xây một giếng nước. Trong *Di chúc*, Người viết: “Tôi yêu cầu thi hài được đốt đi, nói chữ là “hòa táng”. Tôi mong rằng cách hòa táng sẽ dần phổ biến. Vì như thế đối với người sống đã tốt về mặt vệ sinh lại không tốn đất... Tro xương thì tìm một quả đồi mà chôn... Trên mộ, nên xây một cái nhà giản đơn, chắc chắn, mát mẻ để những người đến thăm viếng có chỗ nghỉ ngơi. Nên có kế hoạch trồng cây trên đồi. Ai đến thăm thì trồng một cây làm kỷ niệm. Trồng cây nào phải tốt cây ấy. Lâu ngày cây nhiều thành rừng, sẽ tốt cho phong cảnh và lợi cho nông nghiệp” [6, t.15, tr.613].

Ở Việt Nam, kinh tế nông nghiệp lúa nước giữ vai trò quan trọng; nông nghiệp chủ yếu phụ thuộc vào thiên nhiên, trong khi đó khí hậu ở Việt Nam lại thất thường. Vì vậy, Người yêu cầu phải làm tốt công tác thủy lợi để chống lụt, chống hạn. Theo Người, những nơi sẵn nước, phải giữ lấy nước; nơi không sẵn nước, phải ra sức làm nhiều trung và tiểu thủy lợi. Cần phát triển thật nhiều công trình thủy lợi hạng nhỏ vì có thể làm được rộng khắp, hợp với sức dân, tốn ít mà có hiệu quả nhanh và nhiều. Cần giúp đỡ làm những công trình thủy lợi hạng vừa, tận dụng những công trình sẵn có. Nhà nước cần làm thêm một ít công trình hạng lớn ở những nơi thật cần thiết. Trong công việc xây dựng thủy lợi, cần phát động và dựa vào lực lượng quần chúng là chính. Hồ Chí Minh nhắc nhở nhân dân

ta phải vừa học tập vận dụng kinh nghiệm làm thủy lợi của ông cha, vừa phải học tập kinh nghiệm làm thủy lợi của các nước và vận dụng sáng tạo vào thực tiễn; phải chú ý theo dõi tình hình thời tiết hàng ngày, thời tiết các nước trong khu vực, để chỉ đạo công tác này cho tốt. Người xác định: “Công tác thủy lợi là một công tác rất quan trọng, cán bộ thủy lợi trong mấy năm qua đã có cố gắng đạt nhiều thành tích. Nhưng cũng còn nhiều khuyết điểm, khuyết điểm lớn nhất là thiếu chí khí làm chủ nước nhà, thiếu tinh thần trách nhiệm” [6, t.12, tr.13].

Hồ Chí Minh xem lũ lụt, hạn hán cũng là giặc. Hồ Chí Minh cho rằng, sản xuất nông nghiệp phụ thuộc vào thiên nhiên, nhưng mọi người không nên trông chờ vào sự may rủi của thiên nhiên; cần phải chủ động chống lại sự khắc nghiệt và tàn phá của thiên nhiên. Người căn dặn: “Nghề nông phải đấu tranh chống lại những tai nạn của thiên nhiên: hạn, lụt, sâu bọ, chim, chuột, dịch... lại còn phải đấu tranh với các tập quán bảo thủ lạc hậu” [6, t.10, tr.318].

Hồ Chí Minh xác định hạn hán, sâu bệnh là những loại giặc nguy hiểm phá hoại mùa màng, ảnh hưởng đến sản xuất, môi trường sinh thái; cần chống lụt, phòng hạn cho kịp thời, nếu không thì mất mùa, nhân dân bị đói rét. Theo Người, để chống hạn, thì ta ra sức đào kênh, xẻ mương, lấy nước vào ruộng, phải làm thủy nông cho tốt để chống hạn, chống úng, chống mặn. Người kêu gọi mọi lực lượng, mọi lứa tuổi đồng lòng, đồng sức tham gia chống hạn, bảo vệ sản xuất, ai cũng thi đua tham gia chống hạn; lực lượng nòng cốt là đảng viên, đoàn viên, dân quân và thanh niên xung phong. Người động viên nhân dân tin vào sức mạnh của con người có thể khắc phục thiên tai. Hồ Chí Minh luôn lo lắng đến mọi sự thay đổi của thời tiết, bởi thời tiết ảnh hưởng tới

cuộc sống người dân lao động. Người luôn nhắc nhở mọi người phải luôn sẵn sàng để ứng phó với thời tiết.

Hồ Chí Minh khẳng định rằng, con người và tự nhiên có quan hệ thống nhất và chặt chẽ với nhau. Người cho rằng, tác động qua lại giữa con người và tự nhiên là mối quan hệ hai chiều, vừa thống nhất, vừa mâu thuẫn. Tự nhiên có tác động mạnh mẽ tới mọi mặt hoạt động của con người và xã hội, song sự tác động ấy hoàn toàn mang tính chất tự phát. Con người, bằng hoạt động thực tiễn, cũng không ngừng tác động vào tự nhiên nhằm thỏa mãn nhu cầu của bản thân và đáp ứng đòi hỏi của sự phát triển xã hội. Trong quá trình hoạt động đó, nếu hiểu biết, tác động có ý thức, khai thác, sử dụng và tái tạo hợp lý các nguồn tài nguyên thiên nhiên, con người sẽ tác động tích cực, làm phong phú thêm cho tự nhiên và mang lại hiệu quả trong hoạt động thực tiễn của mình. Giới tự nhiên thể hiện trong tư tưởng và tình cảm của Hồ Chí Minh không phải là đối tượng để con người chinh phục theo kiểu bóc lột, tước đoạt và khai thác đến cùng kiệt, mà gắn bó chặt chẽ với sự tồn tại, phát triển của con người.

3. Ý nghĩa của tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường ở Việt Nam

Ý nghĩa của tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường là góp phần bổ sung, phát triển lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin về xây dựng mối quan hệ hài hòa giữa con người với tự nhiên. Tự nhiên qua cách nhìn và diễn đạt của Người dung dị, gần gũi, không mang tính trừu tượng, chung chung mà rất cụ thể, gắn liền với cuộc sống hàng ngày của con người.

Hồ Chí Minh chỉ rõ tầm quan trọng của việc bảo vệ môi trường đối với cuộc sống con người. Đồng thời, Người cũng đưa ra những quan điểm bảo vệ môi trường, chỉ ra những biện pháp nhằm bảo vệ và phát triển môi trường bền vững. Vì thế, tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường có ý nghĩa thực tiễn ở Việt Nam. Ngày nay, trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, do sự tác động của quy luật lợi nhuận, nhiều cá nhân tổ chức đã làm ảnh hưởng, xâm hại rất lớn đến môi trường. Con người đang phải đối mặt với những hậu quả nghiêm trọng, như tình trạng ô nhiễm môi trường, biến đổi khí hậu toàn cầu, ngộ độc thực phẩm, bệnh tật. Trong bối cảnh đó, tư tưởng Hồ Chí Minh về môi trường có ý nghĩa rất quan trọng. Hồ Chí Minh đã quan tâm đến vấn đề bảo vệ tài nguyên, môi trường sinh thái, đảm bảo đời sống nhân dân. Những quan điểm của Người về quan hệ giữa con người với thiên nhiên, với bảo vệ tài nguyên và môi trường là cơ sở lý luận để Đảng Cộng sản Việt Nam hoạch định chính sách bảo vệ môi trường.

Việt Nam có nhiều cơ hội, nhưng cũng phải đối mặt với không ít những thách thức trong quá trình hội nhập. Tăng trưởng kinh tế, phát triển đất nước đi kèm với ô nhiễm môi trường ngày càng gia tăng. Những tồn tại, hạn chế trong công tác bảo vệ môi trường ở Việt Nam hiện nay là do nhiều nguyên nhân chủ quan và khách quan, trong đó, ý thức bảo vệ môi trường của người dân chưa thực sự trở thành thói quen, nếp sống hàng ngày, vẫn còn hành vi xả thải, gây ô nhiễm môi trường nơi công cộng.

Vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường, Đảng và Nhà nước Việt Nam đã ban hành nhiều chủ trương, chính sách để khuyến khích động viên nhân dân

tham gia tích cực vào việc bảo vệ môi trường, hình thành đạo đức sinh thái. Đại hội Đảng XI nêu rõ: “Nâng cao nhận thức và ý thức trách nhiệm của toàn xã hội, trước hết là của cán bộ lãnh đạo các cấp về bảo vệ môi trường. Khẩn trương hoàn thiện hệ thống pháp luật về bảo vệ môi trường; xây dựng chế tài đủ mạnh để ngăn ngừa, xử lý nghiêm các hành vi gây ô nhiễm môi trường. Ngăn chặn có hiệu quả nạn phá rừng, cháy rừng và tình trạng khai thác tài nguyên bừa bãi; xử lý nghiêm các cơ sở gây ô nhiễm, khắc phục ô nhiễm và cải thiện môi trường” [3, tr.221]. Hưởng ứng lời kêu gọi “Vệ sinh yêu nước” của Hồ Chí Minh, ngày 19 tháng 6 năm 2012, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Quyết định 730/QĐ-TTg về việc lấy ngày 2/7 hàng năm là “Ngày vệ sinh yêu nước - Nâng cao sức khỏe nhân dân”. Theo tư tưởng Hồ Chí Minh, Đảng Cộng sản Việt Nam, nhân dân Việt Nam tiếp tục tổ chức phong trào trồng cây, gây rừng; coi trọng công tác phòng chống thiên tai bão lụt, phòng chống sâu bệnh, vệ sinh phòng bệnh; tổ chức các sự kiện môi trường như: Ngày môi trường thế giới (5/6), Ngày Trái đất (22/4), Ngày đa dạng sinh học thế giới (22/5), Giải thưởng Môi trường Việt Nam và các hoạt động này đã góp phần nâng cao nhận thức về bảo vệ môi trường nói chung.

Giáo dục môi trường đã đem lại kết quả thiết thực, góp phần quan trọng vào việc nâng cao nhận thức và thay đổi hành vi của người dân đối với môi trường. Người dân đã có ý thức hơn về việc giữ gìn vệ sinh, môi trường trong sinh hoạt, sử dụng nguồn nước sạch, xây các bể chứa nước, nhà tắm, công trình vệ sinh của hộ gia đình hợp lý, nước thải, rác thải được thu gom và xử lý đúng quy trình, quy định... Bên cạnh đó, ý thức chấp hành quy định pháp luật về bảo

vệ môi trường cũng có nhiều biến chuyển tích cực.

4. Kết luận

Việt Nam đang phải đối mặt với nhiều thách thức trong công tác bảo vệ môi trường. Tình trạng ô nhiễm môi trường ở các đô thị, khu công nghiệp, làng nghề thủ công ngày càng gia tăng. Dân số tăng nhanh đang gây ra áp lực đối với hệ sinh thái. Việc nhập khẩu công nghệ lạc hậu có nguy cơ biến Việt Nam thành bãi thải cho hàng hóa kém chất lượng, hàng hóa không thân thiện với môi trường. Trong bối cảnh ấy, Đảng, Nhà nước và Nhân dân Việt Nam cần nhận thức sâu sắc hơn tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường; vận dụng đúng đắn tư tưởng đó để hạn chế tình trạng ô nhiễm môi trường, hướng đến mô hình phát triển bền vững.

Tài liệu tham khảo

- [1] Cục Bảo vệ môi trường (2005), *Định hướng chiến lược phát triển bền vững ở Việt Nam* (Chương trình Nghị sự 21 của Việt Nam), Hà Nội.
- [2] Bùi Văn Dũng, Đỗ Trọng Hưng (2017), *Tư tưởng Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường*, Nxb Đại học Vinh, Nghệ An.
- [3] Đảng Cộng sản Việt Nam (2011), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [4] Hội Bảo vệ thiên nhiên và môi trường Việt Nam (2004), *Việt Nam - Môi trường và cuộc sống*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [5] Lê Thị Thu Hồng (2015), *Bảo vệ môi trường sinh thái trong phát triển bền vững ở Việt Nam hiện nay theo tư tưởng Hồ Chí Minh*, Nxb Lý luận chính trị, Hà Nội.
- [6] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, t.10-15, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [7] Bùi Đình Phong (2007), *Vận dụng và phát triển sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh trong sự nghiệp đổi mới*, Nxb Lao động, Hà Nội.